

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка О. І. Предко на дисертаційну роботу І.П.Гудими «Феномен чуда у християнському світорозумінні та практиці: філософсько-релігієзнавчий аналіз», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Сучасний світ, все настирливіше шукаючи шляхи збереження людини, постійно актуалізує проблему формування духовності як одного із стрижневих чинників її ціннісно-сислової форми буття. На жаль, сьогодні глобалізований світ, який розширився за межі життя людини, перестав бути «домівкою» її буття. Крім приголомшуючих наукових відкриттів, сучасний етап розвитку науки і техніки створює людству певні небезпеки і ризики, яких, як виявляється, не можна уникнути тільки засобами природознавства. У цьому процесі потрібний широкий дискурс, вихід за межі природничих наук, включення в розв'язання проблем усіх людських можливостей. Саме тому сучасні релігієзнавчі дослідження мають міждисциплінарний і навіть трансдисциплінарний характер, за рахунок чого долається вузький односпрямований погляд на існуючі проблеми, зокрема, на такий концепт, як чудо.

Проблема пізнавальних можливостей феномена «чудо», його аксіологічний статус відноситься до розряду проблем, які не відійшли нині на периферію наукового інтересу, оскільки, інкорпоруючись в різні сфери знання, є сферою тяжіння смислу, інтересу, інновацій у просторі сучасного наукового дискурсу. Я б навіть сказала, що означена проблема перебуває у стані «перманентної актуалізації».

Актуальність теми зумовлена неймовірним сплеском релігійної активності, результатом якої стала поява модифікованих неорелігій (в тому числі християнського спрямування) різноманітного ґатунку: починаючи від поміркованих і закінчуючи досить екзальтованими, навіть деструктивними. Як розібратись сучасній людині в цьому потоці вчень, релігій, окультних знань, що миттєво почали заповнювати духовний вакуум, який утворився в масовій

свідомості і які часто-густо претендують на науковий статус? Як відшукати точки перетину наукового та релігійного контексту феномена «чудо», як відрізнити його креативні можливості від різноманітних нашарувань, чудо від псевдочуда хоча б у пізнавальній площині? Як впливає феномен чуда на суспільство, свідомість особистості? Де знаходяться точки перетину їх пізнавальних стратегій, в якій площині конституюються їх раціонально або ірраціонально мотивовані інтенції? Ось лише частина проблем, які постають перед дисертантом.

У докторському дослідженні І.П.Гудими, що має назву «Феномен чуда у християнському світорозумінні та практиці: філософсько-релігієзнавчий аналіз», вказаним проблемам приділено першорядну увагу. Ця тематика є практично недостатньо дослідженою, тому вибір теми дисертантом є вмотивованим, аргументованим та актуальним з точки зору потреб сучасної вітчизняної наукової думки. Розкриваючи парадигмальні основи феномена «чудо», автор всебічно аналізує основні аспекти найбільш значущих праць у царині релігієзнавства, у сфері теорії знання та пізнання представників історії філософії, теології та релігійної філософії. Заслуговує на увагу залучення до розкриття теми різноманітних світоглядних парадигм. Безперечно, широкий спектр дослідницького поля вимагає здійснення міждисциплінарних дій, сенс та значення яких в межах окремої дисципліни не існує без вирішення дослідницьких завдань іншої дисципліни. Така трансдисциплінарність уможливила визначення інтерпретативних зрізів епістемології релігії, розкриття її методологічних можливостей у проблемі осягнення концепту чуда, з'ясування в цьому ракурсі його смислового горизонту та введення його в контекст феномену «можливий світ» як альтернативного конструкту. Дисертант послідовно розкриває проблему чуда в різноманітних інтерпретативних зрізах, акцентує увагу на тих способах аргументації, які притаманні як науковому дискурсу, так і сучасній конфесійній апології. Також звертається увага на закономірності трансформації християнської доктрини чуда, розкриваються його творчі інтенції та екзистенційно-персоналістичний вимір.

Досвід переживання чуда є безцінним для відродження релігії, філософії, а тим більше, для їхнього синтезу. Релігія без такого досвіду мертва, позаяк перетворюється на предметні ритуали, у сліпу віру, в догми та ідолопоклонство. Відтак їй конче потрібен досвід переживання живого зв'язку із Богом, із трансцендентним. Дисертант виходить з тієї думки, що якщо чудо було б лише надприродним, то ми б ніколи його не виявили. Відштовхуючись від цієї ідеї, можна виснувати, що чудо – унікальний і принципово неповторний творчий акт, який є необхідною умовою здивування як бачення дива як чогось дивовижного, несподіваного, що вражає та захоплює, спонукає до наукового пошуку. Інтерпретативний діапазон проблеми «чудо» І.П.Гудимою розгортається в просторі аналізу складної діалектики причини і наслідку, необхідності і свободи, можливості і дійсності.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що запропоновано філософсько-релігієзнавче осмислення феномену «чудо» в контексті християнського світорозуміння та практики, яке виступає, з одного боку, як спосіб кодування трансцендентного, його символічною презентацією, а з іншого – інтегрує релігійну свідомість, забезпечуючи її смислову єдність. Власне, чудо в образній формі кодифікує та маніфестує царину сакрального, представляє важливі смисли релігії. При цьому даний феномен архетипічно активізує певні структури психіки (зокрема, когнітивні та емоційно-вольові), виступаючи одним з найбільш ефективних механізмів актуалізації релігійної свідомості та стимулювання релігійної діяльності. І.П.Гудима підкреслює, що прагнення до «таємничого» і «чудесного» властиве природі людини та виступає в формі екзистенціальної потенції, спрямованої на розвиток духовної свободи, уможлиблює наявність чуда як чуда існування. Відтак дане дослідження є одним із перших самостійних досліджень в українському релігієзнавстві, де на якісному теоретико-методологічному рівні здійснено філософсько-релігієзнавчий аналіз сутності феномену чуда.

Дисертант демонструє широкий філософський кругозір, залучає в науковий обіг новітні джерела, завдяки яким проблема чуда розгортається як спосіб репрезентації царини трансцендентного, його символічний вираз. Слід

відзначити й доволі струнку логіку викладу, переконливість аргументів та висновків, які й дали можливість виявити авторську новизну, нове осмислення наукової проблеми. Дисертаційна робота І. П. Гудими є спробою осмислення впливу феномена «чудо» на різноманітні прояви релігійного комплексу. Звісно, що принагідно з'ясовуються мотиви такого впливу та демонструються наслідки їх застосування. Мета дослідження, його завдання, основні положення та висновки, що з них випливають, чітко окреслюються та виважено обґрунтовуються.

Проблема чуда в контексті християнського світорозуміння та практики змінює ставлення особистості до світу, інших, до морально-етичних засад співжиття. «Код трансцендентності» розкривається у так званих пограничних ситуаціях, в яких особистість немовби стає іншою, бо відкриває абсолютно інший вимір буття. Пограничні переживання супроводжуються станом підйому, блаженства, відчуттям повноцінності життя, наповненістю неймовірною радістю буття, щастя. В порівнянні зі звичайним це ознаки більш високого рівня свідомості.

Вибудовуючи каркас дослідження феномену «чудо», І.П.Гудима ставить питання про можливості використання в релігієзнавстві природничо-наукових досягнень, які вирізняється певною варіативністю, задають спектр допустимих сценаріїв. Дисертант ставить питання про релігієзнавчу логіку як складову епістемології релігії, з допомогою якої можна дефініювати як концепт «чудо», так і інші поняття релігійно-понятійного каркасу релігієзнавства. Зазвичай доцільною формою розвитку в релігієзнавстві є гіпотеза, яка подається як матриця «розчаклування» чуда, за допомогою якого схоплюється граничність релігійної свідомості. Заслуговує на увагу виокремлення дисертантом різних підходів до осмислення понять, концептів як відкритої множини смислів, які складають підґрунтя християнського вчення про чудо. Принагідно з'ясовуються особливості різних пізнавальних стратегій його презентації як у зарубіжній, так і у вітчизняній дослідницькій літературі.

Відзначаючи безсумнівні здобутки дисертанта, все ж потрібно зауважити наступне:

1. В першому розділі дисертаційного дослідження аналітичний огляд літературних джерел подається доволі схематично. Доцільно виокремити різні підходи до осмислення феномену «чудо», що й уможливить з'ясування проблеми, а саме: що зроблено в цьому аспекті, а що залишилося поза дослідницькою увагою. В аналітичному огляді потрібно рубрикувати, систематизувати різні підходи до означеної проблеми, виокремити нерозглянуті аспекти й запропонувати власне бачення. Так, у дисертаційній роботі аналізуються різноманітні праці з означеної проблеми, подається їх критика, проте даний аналіз може бути безкінечним, оскільки не зовсім вдало згрупований. Тим паче, відсутній аналіз праць, пов'язаних із етимологією лексеми «чудо»(О.Туйгільдіна), філософським осмисленням категорії чуда (Л. Латишева, А.Садикова).

2. Дисертант аналізує основні підходи щодо розуміння чуда в контексті християнства та подає сутнісне визначення цього феномену. Однак пропущені деякі аспекти, що сприяли б якості дослідження, а саме: питання впливу тих чинників, теоретичних джерел, завдяки яким «вибудовувалося» християнське вчення про чудо.

3. У підрозділі 2.3 «Поняття чудо: зміст теологічних поглядів» І.П.Гудима розкриває семантичні конотації феномену «чудо» в християнстві, звертає увагу на проблему його ідентифікації. Але при яких умовах чудо перетворюється в псевдочудо? Чи можливі певні засоби, чинники, завдяки яким можна убезпечити людину від певних квазічудес? І яким чином християнське вчення про чудо пов'язане з розширенням меж релігійного досвіду та можливостей людини?

4. Зазвичай теоретичне виправдання та аргументація християнського вчення про чудо відбувається в межах і засобами саме апологетики. Однак у дисертаційному дослідженні автор звертається до концепцій різних мислителів (А.Плантінга, Р.Суїнберг та ін.), які пропонують власні моделі обґрунтування чуда, балансуючи на вістрі синтезу християнської доктрини чуда та наукового світогляду. Але чи можна вести мову саме про ефективність теорій обґрунтування чуда в царині нинішніх теоретизувань теологів, філософів? Які

стратегії обґрунтування – фундаціонізм, когерентизм, інтерналізм, екстерналізм – є найбільш дієвими для обґрунтування християнського вчення про чудо?

5. Потребують пояснення ряд тверджень дисертанта. Це, зокрема: «Як відомо, у вітчизняній релігієзнавчій літературі в структурі релігії прийнято виділяти три основні її елементи (сторони): концептуальний (ідеологічний), культово-практичний та емоційно-психологічний»(с.72); «У міфології та уявленнях різних релігійних традицій людина виділена серед інших природних об'єктів наявністю духовної складової, не редукованої до природного існування. Активний, здатний до самовдосконалення у вічності духовний початок – душа, надає існування тілесному та спричиняє незалежність людини від природи, її неповторну індивідуальність, її почуття, здібності, волю»(с.108-109); «Релігійно-філософські ж студії чуда спекулятивні, вони тісно пов'язані з теоретизуваннями апологетів і відрізняються від них хіба що більшою мірою умоглядності»(с.117).

6. Не дуже вдала кореляція між назвою п'ятого розділу «Віра в чудо як основний елемент релігійної віри» та підрозділами 5.1 «Психологічний зміст віри в чудо» та 5.2 «Чудо як спеціальний об'єкт молитовної практики», оскільки релігійна віра та молитва мають «свою» функціональну специфікацію в контексті заявленого розділу, а саме: релігійна віра – стан психіки, особливий душевний акт, який «розкриває» все, що відбувається з нами в стані віри в чудо; натомість молитва – релігійна практика, засіб діалогу, зміни особистості. Причому в процесуальному залученні до «таємниці» чуда релігійна віра обов'язково пов'язана з довірою та внутрішньою упевненістю, надією та любов'ю. На жаль, ці питання залишаються поза дослідницькою увагою автора.

Однак висловлені зауваження та пропозиції не применшують цінності представленої роботи, мають швидше рекомендаційний характер для подальших досліджень дисертанта і не впливають на концепцію і зміст дисертації в цілому.

В теоретичному плані результати проведеного дослідження уможливають їх методологічне використання при аналізі широкого кола

феноменів філософської культури. В практичному плані основні положення і висновки дисертації можуть бути використані під час викладання курсів із філософії, релігієзнавства, культурології. Автореферат та наукові публікації у достатньому обсязі відображають зміст дисертації. Положення новизни достатньо обгрунтовані. Висновки дисертації є достовірними. Вони аргументовані принципами і методами дослідження, багатством матеріалу, переконливим викладом, фаховим філософським підходом і рівнем розгляду. Дисертація представляє собою самостійне, цілісне, завершене дослідження.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що дисертація Гудими Ігоря Петровича «Феномен чуда у християнському світорозумінні та практиці: філософсько-релігієзнавчий аналіз» є завершеним самостійним дослідженням, відзначається актуальністю постановки проблеми, новизною підходу та одержаних результатів, має теоретичне значення і практичну цінність. Основні положення дисертаційної роботи пройшли належну апробацію на наукових конференціях, достатньою мірою висвітлені в статтях у фахових виданнях. Представлена дисертаційна робота відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій згідно з п.п. 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор, Гудима Ігор Петрович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент,
доктор філософських наук,
професор кафедри релігієзнавства
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПІЛИС
ВЧЕНИЙ
КАРАУЛЬНА
15.06

О. І. Предко